

GLOBALLASHUV JARAYONI NATIJASIDA YOSHLAR ONGINING SALBIY O'ZGARISHLARI

Xolto'rayeva Zahro Doniyorovna

Samarqand davlat universiteti Psixologiya va ijtimoiy-siyosiy fanlar fakulteti Ijtimoiy ish yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada globallashuv jaronining shiddat bilan rivojlanayotganligi, dunyo mamalakatlarining inson manfaatlariga xizmat qiladigan tom ma'nodagi demokratik yo'lni tanlab olishga bo'lgan intilishlarining kuchayganligi, har bir sharoitda axborotning kun sayin ortib borayotganligi, insoniyatning axboratlashuvi o'zgarishlarning kuchayotganligi o'ziga xos xususiyatlar haqida fikr yuritiladi. Globallashuv jarayoni zamonaviy madaniyatning ko'plab murakkab masalalariga, shu jumladan zamonaviy jamiyat a'zolarining suvereniteti muammosiga ta'sir qiladi.*

Kalit so'zlar: *Globallashuv, axborot, ong, jarayon, yoshlar, salbiy ta'sirlar, zamonaviy ma'daniyat, telefon, kompyuter.*

Globallashuv - bu butun dunyo bo'ylab iqtisodiy, siyosiy, madaniy va diniy integratsiya va birlashish jarayonidir. Globallashuv - bu xalqaro mehnat taqsimoti, iqtisodiy va siyosiy munosabatlar tizimi orqali bir-biri bilan bog'langan milliy iqtisodiyotlar majmui sifatida tushuniladigan, jahon iqtisodiyoti tarkibini o'zgartirish jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlaridan biridir. Globallashuv jarayoni bu davlat tomonidan shakllantirilgan bozor tizimlari evolutsiyasining natijasidir.

Globallashuv tizimli xususiyatga ega, ya'ni jamiyat hayotining barcha sohalarini qamrab oluvchi obyektiv jarayondir. Globallashuv natijasida dunyo o'zining barcha subektlari bilan bog'lanib tobe bo'lib bormoqda. Bir guruh davlatlar uchun umumiy bo'lgan muammolar sonining ko'payishi va birlashtiruvchi subyektlarning soni va turlarining kengayishi mavjud. Globallashuvning kelib chiqishi haqidagi qarashlar doimo munozarali bo'lib kelgan. Tarixchilar bu jarayonni kapitalizmning rivojlanish bosqichlaridan biri deb hisoblaydilar. Iqtisodchilar bu jarayonni moliya bozorlarining transmilliylashuvidan ekanligini ta'kidlab kelishmoqda. Siyosatshunoslar demokratik tashkilotlarning keng tarqalishiga urg'u berishadi. Madaniyatshunoslar globallashuvning namoyon bo'lishini madaniyatning g'arbiylashuvi bilan bog'laydi.

``Globallashuv`` so'zining kelib chiqishining o'zi shuni ko'rsatadiki, bu jarayonda yetakchi rolni ma'lum tarixiy bosqichlarda sodir bo'lgan xalqaro savdoning jadal o'sishi egallaydi. Birinchi globallashuv so'zini (``jiddiy xalqaro savdo`` degan ma'noni anglatadi) 1850- yillarning oxirida Fridrix Engelsga yozgan maktublaridan birida Karl Maks ishlatgan, deb yozgan edi: ``Endi jahon bozori haqiqatdan ham mavjud. Koliforniya va Yaponiyaning jahon bozoriga chiqishi bilan globallashuv amalga oshdi``. Globallashuv jarayonlarida xalqaro savdoning xuddi shunday yetakchi roli, Marks davrida boshlangan oldingi globallashuv 1930-yillarda, barcha rivojlangan davlatlar qattiq proteksionizm siyosatiga o'tgandan so'ng yakunlanganidan dalolat beradi.

Globallashuv rivojlanishining muqarrar oqibatlaridan biri nisbiy tengsizlikning keskin kuchayishi, bu esa ijtimoiy keskinlikni kuchaytiradi. Globallashuv sharoitida eng qudratli kuchlar yanda kuchayib bormoqda. Shu bilan birga, VIP zonasi (``oltin milliard``) va kambag'al va haddan tashqari aholining pastki qatlami o'rtasidagi farq sezilarli darajada oshadi.

1987-yilda J.Podnieks o'n yili kuzatishlari asosida yoshlar hayoti va harakatlari haqida film suratga oldi, uning asosiy g'oyasi - ``Yosh bo'lish osonmi?`` degan savol edi. Tez orada mahalliy va xorijiy ommaviy axborot vositalarining say-harakatlari bilan, filmdagi ijtimoiy muammolari haqidagi turli materiallarga riotik sarlavha sifatida o'rinli va o'rinsiz ishlatila boshlandi. Oradan shuncha vaqt o'tibdi, hanuzgacha tadqiqotchilar va psixologlar globallasahuv jarayonida yoshlar muammosi haqida ko'p tadqiqotlar olib borishadi.

Hozirgi kunda yoshlar subkulturalari batafsil tavsiflangan, ammo kamroq tanqidiy. Ushbu yondashuvning shubxasiz afzalliklari bilan shuni ta'kidlash kerakki, o'zini e'lon qilgan yoshlar harakatlarining mafkuraviy yo'nalishi, ushbu muhitda qabul qilingan marosim va urf-odatlarini sinchkovlik bilan sharhlanganda, yoshlarning zamonaviy jamiyatdagi haqiqiy o'rni haqida savol tug'iladi. Yoshlar ko'pincha ba'zi avtonom madaniyatlarning sub'ekti sifatida paydo bo'ladi, madaniyatning ushbu sohasining belgilar tizimi mafkuraviy spekulyatsiya va ommaviy axborot vositalariga murojat qilish ob'ekti sifatida batafsil o'rganiladi.

A.C.Panarin muqobil madaniyatning ijtimoiy ahamiyati haqida fikr yuritar ekan, shunday deydi: ``Yoshlik - XX asr hodisasi; O'sha vaqtgacha tarix yoshlarni bilmas edi: yoshlar bor edi, lekin yoshlar yo'q edi (...) an'anaviy hayot tarzi bolalikdan to'g'ridan-to'g'ri kattalikka o'tish bilan tavsiflanadi. Yoshlik, tadqiqotchi sotsializatsiya jarayonini boshidan kechirayotgan, boshqa jamoalar munosabatidan farq qiladigan muayyan qadriyat munosabatlarini ro'yobga chiqarish va ozmi-ko'pmi izchil ob'ektivlashtirishga qodir bo'lgan tengdoshlarning o'ziga xos shartli jamoasini anglatadi. Globallashuv jarayonida yoshlar muammosi zamonaviy madaniyat fenomeni bo'lib, madaniyatdagi ko'p narsalar singari, dastlab mifologiyadan oziqlangan. U asosan ikki omil ta'sirida shakllanadi va madaniy faktga aylanadi: birinchidan, ijtimoiy - umumiy ta'lim tizimi tomonidan joriy etilgan o'rtacha umr ko'rish davomiyligining oshishi va yoshning balog'atga yetishishini kechiktiradigan uzoq o'qish davri; ikkinchidan, nazariy va undan kam ko'proq mifologik. Gap shundaki, yoshlar submadaniyatning dolzarb hodisasi XIX asrga borib taqaladi, o'shanda romantizm arboblari say-harakatlari bilan ideallashtirilgan bolalik vas yoshlik g'oyasi yaratilgan va yangi muammo - avlodlar o'rtasidagi munosabatlar paydo bo'lgan, shuningdek badiiy, sotsiologik va falsafiy adabiyotlarga kirib keldi.

Har qanday madaniyatni tanqid qilishning asosiy muammolaridan biri bu madaniyatning o'zi nuqtai nazaridan emas, balki uni baholashning shubhaliligidandir. Yoshlarning muqobil mafkurasini tanqid qilish bilan bog'liq vaziyat, uning salbiy mulohazalarga yo'l qo'ymasligi va bundan manfaatdor emasligi bilan yanada og'irlashadi. Globallashuv natijasida yoshlar madaniyati o'z g'oyalarini rivojlantirmaydi, balki o'tmish va mavjudlarini tanlaydi. Agar g'oya zamonaviy madaniyatning umumiy holati bilan qadrsizlanmasa yoki o'zidan o'zi ma'lum bir diniy tizim bo'lmasa, u mifologik shaklga ega bo'ladi. Bu yoshlar madaniyati sub'ektlarining ichki psixologik ehtiyojini amalga oshiradi va uning eng muhim ijtimoiy-madaniyat funksiyalaridan biridir. Bu ham yoshlarning potentsial sub'ektiv kuchi bo'lib, u vaqti-vaqti

bilan tartibsizliklarda namoyon bo'la boshlaydi. Ommaviy axborot vositalarida tarqalgan yoshlik fazilatlariga sig'inish va ommaviy axborot vositalarida yoshlar mavjudligi haqidagi ma'lumot yoshlar nafaqat gullab-yashnayotgan ``Pepsi avlodi`` emas, balki ular shunchaki bo'sh giyohvandlar yoki mavhum ``taqdir`` irodasi, uysizlar uchun ijtimoiy va madaniy ne'matlardan chetlatilgan. Boshqa tomondan, ``yoshlik`` epiteti endi odamlarning fikrini silkitishi mumkin bo'lgan hodisalar uchun, masalan globallashtiruvchi qarshi harakatlar uchun o'ziga xos neytrallashtiruvchi belgi vazifasini bajaradi – yoshlar ``g'azablanishga`` moyil. Qanday bo'lmasin, ``yoshlar``, ``yoshlik`` epithetslari uning joylashuvi, ekzotik qiziquvchanligi va xavfli emasligi, butun jamiyat miqyosida sodir bo'layotgan voqealarning ahamiyatsizligi yoki inson hayotining mavhum tasvirlangan davomiyligi g'oyasini anglatadi.

O'zbekistonning jadal rivojlanishi, keng qamrovli islohatlar istiqboli, xalqning farovon bo'lishi yoshlar ta'lim-tarbiyasi va kelajagiga beriladigan e'tibor darajasiga chambarchas bog'liq. Shu ma'noda, O'zbekistonda yoshlar masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. ``2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida``gi farmonni imzoladi. Taraqqiyot strategiyasi va uni 2022-yilda amalga oshirish bo'yicha ``yo'l xaritasi``da mamlakatimizni rivojlantirishning 7 ta ustuvor yo'nalishi doirasida qariyb 100 ta maqsadlarga erishish nazarda tutilmoqda. To'rtinchi ustuvor yo'nalish adolatli ijtimoiy siyosat yuritish, inson kapitalini rivojlantirishning 70-maqsadida: Yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish deb nomlanib, unda:

*Yoshlarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash;

*Yoshlarning hayoti va sog'lig'ini saqlash, ular uchun malakali tibbiy xizmatdan foydalanish shart-sharoitlarini yaxshilash, yoshlar o'rtasida tibbiy savodxonlikni oshirish va sog'lom turmush tarzini mustahkamlash;

*Yoshlarning ma'naviy, intellektual, jismoniy va aqliy jihatdan kamol topishiga ko'maklashish;

*Yoshlar uchun ochiq va sifatli ta'limni ta'minlash, ta'limning barcha bosqichlarida yoshlarning mukammal ta'lim olishini ta'minlash, hududlarda inklyuziv ta'lim rivojlanishi uchun shart-sharoit yaratish;

*Yoshlar ishga joylashtirish va ularning bandligi uchun shart-sharoitlar yaratish;

*Yoshlarni vatanparvarlik, fuqarolik tuyg'usi, bag'rikenglik, qonunlarga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida, zararli ta'sirlar va oqimlarga qarshi tura oladigan, hayotga bo'lgan qat'iy ishonch va qarashlarga ega shaxs sifatida tarbiyalash;

*Yoshlarni axloqiy negizlarni buzishga olib keladigan xatti-harakatlardan, terrorizm va diniy ekstremizm, seperatizm, fundamentalizm, zo'ravonlik va shafqatsizlik g'oyalaridan himoya qilish;

*Yoshlar huquqiy ongi va huquqiy madaniyati darajasini yuksaltirish;

*Iqtidorli va iste'dodli yoshlarni qo'llab-quvvatlash hamda rag'batlantirish;

*Yoshlar tadbirkorligini rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish;

*Yoshlarda sog'lom turmush tarzini intilishni shakllantirish, shuningdek yoshlarning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish va yoshlar sportini ommaviy rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish;

*Yosh oilalarni ma'naviy va moddiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, ular uchun munosib uy-joy va ijtimoiy-maishiy sharoitlarni yaratish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar tizimini amalga oshirish;

*Yoshlarning huquqlari va erkinliklarini ro'yobga chiqarish sohasida faoliyat olib boruvchi xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni rivojlantirish kabi vazifalar qo'yilgan;

Globallashuv atamasi 1993-yilda amerikalik siyosatshunos olim T.Levitta tomonidan ``Garvard biznes revyu`` jurnalida e'lon qilgan maqolasida qo'llanilgan edi. Unda aytilishicha, ``globallashuv - transmilliy korporatsiyalar ishlab chiqaradigan turli-tuman mahsulot bozorlarining birlashuv jarayoni``. Globallashuv BMTning ``Inson taraqqiyoti to'g'risidagi ma'ruza`` hisobotida quyidagicha ta'rif berilgan: ``Globallashuv - jahon iqtisodiyotining tovarlar, xizmatlar, sarmoya, ishchi kuchi va fikr-kashfiyotlar oqimining kengashi, mamlakatlarning jahon miqyosidagi iqtisodiy muammolarni hal qilishga qaratilgan birgalikdagi harakatlari tufayli davom etayotgan integratsiyasi``, deb qayd etilgan.

Globallashuv berilgan ta'riflar juda ko'p. Lekin, uning xususiyatlarini to'laroq qamrab olgani, fransuz tadqiqotchisi B.Bandi bergan ta'rif. Unda globallashuv jarayonining uch o'lchovli ekaniga urg'u beriladi:

*globallashuv - muttasil davom etadigan tarixiy jarayon;

*globallashuv - jahonning gomogenlashuvi va universallashuvi jarayoni;

*globallashuv - milliy chegaralarning ``yuksalib ketish`` jarayoni;

Globallashuvning mamlakatlar iqtisodiy siyosati va ma'naviyatiga o'tkazishi mumkin bo'lgan ijobiy va salbiy ta'siri Hindistonning mashhur davlat arbobi Mahatma Gandining quyidagi so'zlarida yaxshi ifodalangan: ``Men uyimning darvoza va eshiklarini doim mahkam berkitib o'tira olmayman, chunki uyimga toza havo kirib turishi kerak. Shu bilan birga, ochilgan eshik va derazalarimdan kirayotgan havo dovul bo'lib uyimni ag'dar-to'ntar qilib tashlashi, o'zimni esa yiqitib yuborishini ham istamayman``.

Hozir mamlakatimiz o'ta qaltis, notinch va murakkab dunyo bilan aloqaga kirishib bormoqda. Jamiyatimizda yoshlarni ruhiy-ma'naviy jihatdan xavfsizligini ta'minlash zaruriyatining sabablaridan biri shundan iboratki, bozor iqtisodiyoti chet el sarmoyalari, zamonaviy texnika va texnologiya, bozorni shakllantirish usullari bilan bir qatorda mamlakatimizga o'zining madaniyati, turmush tarzi, dunyoqarashi va tasavvurlarini ham olib kirmoqda. Bu tabiiy jarayon, albatta va uni hech qanday to'siq bilan to'xtatib ham bo'lmaydi. Mafkuraviy muammo va ma'naviy tahdidlarga ham aynan shunday harakter xos bo'lganligi uchun ham keyingi paytda jamiyatimizga ayrim noxush va zararli mahsulotlar kirib keldi va keng tarqala boshladi.

Mamlakatimizda globallashuv jarayonlarining rivojlanib borishi Markaziy Osiyo mintaqasida xavfsizlikni ta'minlash muammolarini yanada murakkablashtirmoqda. Buning asosiy sababi mintaqada yangi ko'rinishdagi xavf va tahdidlar yuzaga kelmoqda va ular o'zining ko'lami jihatidan transchegaraviy ahamiyat kasb etmoqda. Bir so'z bilan aytganda, Markaziy Osiyo mintaqasi xavfsizligiga nisbatan boshqa davlatlar tomonidan bo'ladigan an'anaviy harbiy tahdidlar o'z ahamiyatini yo'qotib bormoqda va uning o'rniga transchegaraviy tahdidlar yuzaga kelmoqda. Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlikni saqlash bugungi kunning eng muhim muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Zero xavfsizlikning ta'minlanishi har bir mamlakat taraqqiyotining asosiy sharti hisoblanadi.

XULOSA:

Xulosa o'rnida shuni aytadigan bo'lsak, hozirgi kunda globallashuv tez suratlarda rivojlanmoqda. Uning o'tkir va keng qamrovli ta'sirini barcha sohalarda namoyon bo'layotganligi ko'rish mumkin. Ayniqsa yoshlar ongining turli xil buzg'unchi, deviantlik holatlari ko'p uchramoqda. Globallashuv jarayonining yana bir o'ziga xos jihati shundaki, zamonaviy axborot texnologiya va kommunikatsiyaning, ilm-fan yutuqlarining tez tarqalishi ham taraqqiyotga xizmat qilmoqda. Shu bilan birgalikda yovuz kuchlar o'z g'arazli maqsadlariga erishishda internetdan qulay mafkuraviy ta'sir o'tkazishning o'tkir quroliga aylanib, har xil siyosiy kuchlar va markazlar manfaatiga xizmat qilayotganini kuzatish mumkin.

Bugungi kunga jamiyatimizda kechayotgan bunday jarayonlarda e'tiborli bo'lish, yoshlarni to'g'ri yo'lga boshlash lozim. Zamonaviy dunyoda yoshlar madaniyatining qarama-qarshi rivojlanishi natijasida, biologik va jismoniy hodisadan simulativ hodisaga o'tdi. Uning yoshlar submadaniyatlari deb ataladigan o'ziga xos ``getto``ga moslashishga majbur bo'lgan qism bundan mustasno va hozirgi madaniy vaziyatga o'ziga xos vertual bo'lmagan alternativ bo'lib, uning haqiqiylikni xususiylashtirishga keskin qarshilik ko'rsatmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. `` 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida`` gi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022-yildagi PF-60 son.
2. Qosimova.S.B (2021). O'smirlik davridagi o'quvchilarda ijtimoiy intellekt muammosining psixologik xususiyatlari.
3. Otamurotov.S Globallashuv va milliy-manaviy xavfsizlik
4. Qahhorova.Sh Global ma'naviyat - globallashuvning g'oyaviy asosi. - T.Tafakkur nashriyoti. 2009- yil.